

ІНСТРУМЕНТИ ДИСТАНЦІЙНОГО МОНІТОРИНГУ В СИСТЕМІ БЕЗВИЇЗНОГО НАГЛЯДУ

У статті автором узагальнено основні інструменти дистанційного моніторингу в системі безвиїзного нагляду, окреслено можливості та обмеження їх використання з точки зору ефективності та результативності наглядової практики.

Ключові слова: моніторинг, інструменти, банківський нагляд, коефіцієнтний аналіз, рейтингова оцінка, системи раннього реагування.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку банківського бізнесу, а саме схильність до концентрації ризиків та здійсненні спекулятивних операцій, недобросовісної поведінки на ринку банківських послуг тощо, потребують чіткої регламентації цих процесів з боку державних органів. Результативність банківського нагляду, спрямованого на досягнення наглядовими органами фінансової стабільності, стає можливою лише за наявності необхідних для цього умов. Своєчасність виявлення не стільки вже існуючих, а скільки потенційних проблем в діяльності банків та, відповідно, пом'якшення соціально-економічних наслідків поширення негативних тенденцій банківського сектору країни повинно забезпечуватися відповідними інструментами та формами здійснення банківського нагляду, сконцентрованих на підтримці стабільності, надійності та безпеки національної банківської системи.

Аналіз останніх досліджень. В контексті інструментарію, що застосовується безвиїзним наглядом, слід відмітити, що в економічній літературі предметом досліджень виступають переважно методи оцінки стійкості банків та банківської системи. Серед вітчизняних науковців, роботи яких мають особливу наукову цінність, слід відзначити В.Міщенко, І.Лютого, О.Дзюблюка, І.Д'яконова, С.Науменкова, С.Міщенко, О.Петрик, В.Кротюк, З.Васильченко, О.Хаб'юк. Незважаючи на чисельні публікації з досліджуваної тематики, залишаються поза увагою комплексні дослідження інструментарію безвиїзного нагляду, виявлення основних проблем їх застосування та подальших напрямів вдосконалення, враховуючи світовий та вітчизняний досвід.

Метою статті є узагальнення існуючого інструментарію, що застосовується в системі безвиїзного нагляду відповідно до світової та вітчизняної практики.

Виклад основного матеріалу. У роботі [1] серед основних підходів, що використовуються Національним банком України при аналізі банків, виділено дескриптивні (описові) та нормативні моделі, порівняльний аналіз, рейтингові системи та системи раннього реагування, стрес-тестування, методи імітаційного моделювання та вартісної оцінки ризиків. При цьому автором зазначається, що в українській наглядовій практиці не набули широкого застосування останні два підходи та дистанційні рейтингові системи. Так дійсно, рейтингова система оцінка CAMELS призначена для використання виключно в процесі інспекційних перевірок Національним банком України, оскільки, за словами наглядового органу, вимагає ретельного аналізу банку на місці [2].

Схожий перелік методів оцінки наводиться і в роботі [3], який відрізняється від вище зазначеного переважно назвою інструментів. Це система обов'язкових економічних нормативів та показників системи раннього реагування, балансовий метод, метод експертних оцінок, нейромережеве моделювання, метод узагальнюючого (інтегрального) показника, використання показників фінансової стійкості.

На наш погляд, заслуговує на увагу робота [4], в якій для поділу аналітичних методів, що використовуються в процесі документарного аналізу (основного в системі

безвиїзного нагляду) обрано ступінь складності інструментарію. Відповідно до зазначеного критерію автором пропонується наступна піраміда моделей документарного нагляду (рис.1).

Рис. 1. Піраміда зростання складності моделей документарного нагляду (згідно [4])

В межах піраміди виділяється дві основні групи методів. Перша група методів «простий підхід» - охоплює коефіцієнтний аналіз, що дозволяє розрахувати сукупність показників діяльності банку з метою подальшого співставлення з нормативним значенням або показниками однорідних груп банків. Друга група методів – «просунутий підхід» – передбачає використання статистичного та економетричного аналізу для визначення ймовірності дефолту банку чи встановлення відповідного рейтингу.

Розглянемо більш детально інструменти, що використовуються в процесі реалізації безвиїзного (дистанційного) банківського нагляду.

Коефіцієнтний аналіз є основним та найбільш поширеним інструментом як документарного нагляду, так і безвиїзного банківського нагляду в цілому, з огляду на простоту застосування, низькі витрати часових та матеріальних ресурсів тощо. Сутність методу полягає у детальному дослідженні фінансової звітності банків шляхом техніки вертикального та горизонтального економічного аналізу, побудови системи аналітичних коефіцієнтів, які дають змогу оцінити основні сфери діяльності банку як предмету нагляду.

Слід зауважити, що центральне місце при використанні коефіцієнтного підходу посідає відбір показників, що виражають фінансовий стан банку, та єдиної системи яких наразі не існує. Серед основних напрямків наглядової діяльності країн ЄС виділяють оцінку результатів діяльності банку (прибутковність, ефективність, структура доходів, маржа), ризиків, резервів та структури балансу (кредитний ризик, капітал) та оцінку загальної динаміки діяльності банку [4]. Однією з найбільш розвинутих систем коефіцієнтного аналізу вважається система BAKred Information System (BAKIS), що застосовується центральним банком Німеччини та містить в собі 47 коефіцієнтів, з яких 19 зосереджено на оцінці кредитних ризиках банку, 16 – ринкових, 2 – ліквідності, 10 – фінансових результатах діяльності банку. Наразі, наглядовим органом проводяться дослідження щодо встановлення рівня пріоритетності окремих груп коефіцієнтів.

Особливістю застосування коефіцієнтного підходу є його спрямованість на виявлення причинно-наслідкових взаємозв'язків економічних процесів, які прямо чи опосередковано впливають на діяльність банку, тобто ідентифікацію чинників реальної чи потенційної втрати фінансової стійкості. Важливого значення набуває формування та аналіз показників, які концентрують результати сукупності пасивних та активних операцій банку та дозволяють виявляти основні фактори впливу. Такий стан речей потребує теоретичної концепції аналізу діяльності банку, побудованої на принципах комплексності, узгодженості, економічної обґрунтованості природи банку та балансовому рівнянні, згідно якого активи банку дорівнюють залученому та власному капіталу.

Орієнтація безвиїзного нагляду на подібну концепцію комплексного аналізу банківської діяльності дозволяє враховувати специфічні особливості роботи банку, зокрема домінування руху фінансового капіталу переважно у вигляді залученого капіталу, високої ризиковості діяльності, пов'язаної з існуванням дилеми «доходність-ризик-ліквідність». Підсумовуючи, слід зазначити, що коефіцієнтний аналіз є мінімально необхідним інструментом дистанційного банківського нагляду, слугуючи одночасно джерелом для застосування інших, більш складних інструментів. Серед проблемних аспектів застосування коефіцієнтного підходу доречно відмітити, по-перше, потребу у науковій обґрунтованості нормативних (граничних) значень коефіцієнтів з метою адекватного їх порівняння та постійному їх перегляді відповідно до умов зовнішнього середовища; по-друге, неможливість враховувати системні ризики, що особливо стає актуальним на сучасному етапі розвитку фінансових систем країн світу.

В умовах динамічного розвитку фінансового ринку та волатильності економічних процесів розрахунок багаточисельних коефіцієнтів, що відображають фінансовий стан і стійкість банків, є достатньо трудомістким та тривалим процесом, що в результаті суттєво знижує актуальність та оперативність аналітичного інструментарію безвиїзного нагляду. З метою забезпечення ефективності наглядового процесу важливого значення набуває задача спрощення методології аналізу фінансового стану банку при одночасному збільшенні кола оціночних параметрів. Подібна задача вирішується за допомогою рейтингової оцінки як комплексної характеристики стану банку. Крім того, потреба у здійсненні інтегральної оцінки виникає у зв'язку з труднощами окремих коефіцієнтів чи їх груп дати узагальнену оцінку стійкості окремого банку через суперечності отриманих значень.

Досліджуючи місце рейтингової оцінки в системі банківського нагляду слід зауважити можливість її отримання як дистанційним способом, так і безпосередньо в процесі інспекційних перевірок. Найбільш поширена рейтингова оцінка банку – CAMELS (Capital Adequacy – достатність капіталу, Asset Quality – якість активів, Management factors – фактори менеджменту (управління), Earnings – доходи, Liquidity – ліквідність, Sensitivity to market risk – чутливість до ринкового ризику) зазвичай використовується в наглядовій практиці на місцях, враховуючи неможливість оцінки певних компонентів дистанційним шляхом, наприклад, факторів банківського менеджменту. Дистанційний варіант системи CAMELS розроблений ще в середині 80-х років під назвою CAEL та виключає оціночний компонент факторів менеджменту.

Отже, відрізняючись виключно колом досліджуваних аспектів діяльності банку, базовим методом побудови (агрегування) рейтингу (номерний, бальний чи індексний) та способом розрахунку показників, в основі рейтингової системи лежить інтегральна (узагальнююча) оцінка фінансового стану банку, яка забезпечує наглядові органи комплексним підходом до оцінки в контексті забезпечення стійкості банківської системи, та, в подальшому, яка може бути використана для групування банків за рівнем стійкості та виділення проблемних банків, прогнозування їх розвитку та застосування відповідних коригуючих заходів.

Слід також додати, що однією з сучасних тенденцій розвитку дистанційних рейтингових систем розвинутих країн стає поступове запровадження статистичних моделей з метою прогнозування майбутнього фінансового стану банків. Використання коефіцієнтного аналізу та рейтингових оцінок в якості інструментів дистанційного нагляду має суттєвий недолік у вигляді значного часового лагу між виникненням проблем в діяльності банків та застосуванням відповідних заходів з боку наглядового органу. Це зумовлено ретроспективним характером зазначених інструментів, які ґрунтуються на звітних даних банків на відповідну дату та не враховують потенційні динамічні зміни, які не завжди передбачають стійкий розвиток банку.

Як свідчить практика наглядового процесу в розвинутих країнах, застосування систем раннього реагування та попередження кризових явищ в діяльності банків є дієвим

інструментом в системі дистанційного банківського нагляду, що базується на статистичному та економетричному апараті та дозволяє враховувати ймовірнісний характер сучасних фінансово-економічних процесів. Слід зауважити, що виникнення та розвиток подібних систем раннього діагностування набуло розвитку на базі антикризового менеджменту як невід'ємного атрибуту нестабільного фінансового середовища та високої ймовірності виникнення криз, у т.ч. і банківських.

Висновки. Авторський підхід до узагальнення інструментарію в системі безвиїзного банківського нагляду дозволив комплексно розглянути можливості та обмеження їх використання з точки зору ефективності та результативності практики банківського нагляду та регулювання. Слід зазначити, що незважаючи на обмеження коефіцієнтного аналізу він є мінімально необхідним інструментом дистанційного банківського нагляду, слугуючи одночасно джерелом для застосування інших, більш складних інструментів. З точки зору перспективності та широких можливостей використання в сучасних умовах економічної та фінансової нестабільності набувають поширення системи раннього реагування та попередження кризових явищ, що базуються на статистичному та економетричному апараті та враховують ймовірнісний характер сучасних фінансово-економічних процесів.

Список використаних джерел:

1. Зінченко В.О. Забезпечення стійкості банківської системи України: дис. канд. економ. наук: спец. 08. 00. 08 – гроші, фінанси і кредит / В. О. Зінченко; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми: [Б. В.], 2008. – 238 с.
2. Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS / Постанова Правління Національного банку України від 08.05.2002. – № 171. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/>. – Назва з екрана.
3. Карчева Г. Т. Стійкість та потенціал банківської системи України [Текст] / Г.Т. Карчева // Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка: збірник наукових праць. – Чернігів: ЧДІЕУ, 2011. – № 1 (9). – С.155-163.
4. Олсен М. Банковский надзор: европейский опыт и российская практика [Текст]: – пособие подготовленное в рамках проекта «Обучение персонала Центрального банка – Этап II, 2005. – 372 с.

SAMSONOV M.I. INSTRUMENTS OF THE DISTANCE MONITORING IN THE SYSTEM OF UNINTERRUPTED SUPERVISION

В статті автором обобщены основные инструменты дистанционного мониторинга в системе безвыездного надзора, определены возможности и ограничения их использования с точки зрения эффективности и результативности практики банковского надзора.

Ключевые слова: мониторинг, инструменты, банковский надзор, коэффициентный анализ, рейтинговая оценка, системы раннего реагирования.

SAMSONOV M.I. INSTRUMENTS OF THE CONTROLLED FROM DISTANCE MONITORING ARE IN THE SYSTEM OF UNINTERRUPTED SUPERVISION

In this paper the author summarizes the main tools for monitoring system in banking supervision, defined the possibilities and limitations of their use in terms of efficiency and effectiveness of banking supervision practices.

Keywords: monitoring, instruments, banking supervision, the coefficient analysis, rating, early warning systems.